

بۆچی له رۆژهه لاتى ناوین، بهردهوام شه ره ؟

نووسینی باستیان بیرنهه

و. له ئالمانییه وه هه ئۆ به رزنجیه یی

كوشتار له سوریا، شه ره له عیراق و هه رای بی برانه وه له سه ر ئیسرا ئیل. له هه یج ده فه ریکی جیهان دا، هه ینده ی رۆژهه لاتى نزیك خوین نا پز ئیت.

سنوره كان، هه ر چو ئیك بن، شتیکی به هادارن. جا وهك دیوار یك بن، له سه ره وه به ته لی دركاوی گیرابن، یان وینه ی په رزین وابن، یا خود له چه شنی شوورایه كدا، به گوینی پر له خو ل هه لچنرابن له بیابان دا، وه یان هاوچه شنی هه یلیکی خه یالی، كه ته نیا له سه ر نه خشه ده بینرین.

سنوره كان باشن، ئه گه ر بی ت و دوو شت به جیهینن:

له لایهك ئه گه ر بی ت، له ناوه وه مرۆفه كان به كبخه ن، ئه وانه ی زو ر له یهك ده چن، و ده توانن له به رامبه ر په رسیاری "كئ ده بی ت حوكمان بكات" ؟ ریك بكه ون. هه ره ها ئه گه ر له لایهكی دیکه وه، ئه وانه ی له ده ره وه ده مینه وه و له گه ل ئه وانه ی ناوه وه دا هه رگیزاو و هه رگیز له سه ر یهك وه لام ناتوانن یهك بگرن.

هه ردوو لایه نه كه هاتونه ته دی، ئایا سنوره یك ئامی ریکی رینكو پیکی و رینكخسته ن. ئه گه ر نا، داخو سنوره گه رهن تی زه بروه نگه .

لازقیه، شاریکه له سوریا و ده كه وینه سه ر ده ریای ناوه راست و كه نار یکی جوان و خو شی هه یه. ئه م هاوینه ش خه لک له وئ ده چنه وه بو ی، بو ئه وه ی خو یان بده نه به ر په رزه ی شنه ی شه پو لی به رز و نزم بوونه وه ی ناوه كه ی، به ده م هاژه ی نیرگه له كیشه نه وه. هه ره ها ئه دللیش شاریکه له سوریا. له وئ خه لکه كه، به رمیلی بو مبا هه لاهه لایان ده كات. له سه ره تای ئه م سا ل له گوندیکی نزیکی ئه م ناوه، چه ند وینه یه به جیهاندا بلا بو وو، مندا ل به گاز كه وتوون و ده میان كه فی لینه شت بو وه.

ئه م دوو شاره ته نیا (۱۲۰) كم له یه كه وه دوورن. هه ردوو شاره كه له لایه ن به شار ئه سه ده وه حوكم ده كرین. زو رینه ی دانیشه توانی لازقیه عه له وین و ئه مه به باش ده بینن. زو رینه ی دانیشه توانی ئه دلله ب سوونین و ده یانه وئ به شار به روخینن. ئه مانه مرۆفه كان، كه له ناوه ون، به لام چه ز ده كه ن له ده ره وه بمینه وه. به لای ئه مانه وه، سنوره دوو و دریز، دیواری به ندیخانه یه.

عه له و ی و سووننی له زیز یهك ده سه لاتدان و چه زیان ده كرد دوویان هه بوایه.

چه ند سه د کیلومه تر ی به ولاره به ره و رۆژهه لات، نیشه تمانی كوردانه. ولاتیك زنجیره چیا و پروباری گه ره و به خو پ و دو ل و نشیوی قوولی تیدایه و پیدای تیده په ر ئ و هه ره ها به ژماره یه کی زو ر له سنوره : سنوره سوریا - تورکیا، عیراق - تورکیا، سوریا - ئیراق، ئیران - تورکیا، عیراق - ئیران ده وری گیراوه. كورد له چوار ده ولته دا ده ژین، پییان خو ش بوو، یهك ده ولته تیان هه بووایه، یهكی كه خو یان له ناویدا بوونایه.

له چو له وانیه کی گردو لکه یی چه ند سه د کیلومه تر ی به ولاره، خو ارووی رۆژئاوا، دیسان محمه د ناسر، كه ته مه نی ۱۷ سا له، له رۆژیکی هاوینی ۲۰۱۶ دا دوو کیلومه تر به لاره ده چینه گوندیکی دراوسییه وه. له وئ هه لده كوتیته سه ر ما لیک و خو ی ده خزی نینه، ژووری مندا له كانه وه، كچیکی مندا لکی ۱۳ سا لی له جیگا دا

خه وتوووه. ده داته بهر چه قو تا ده يكوژي. محهمه د، هيچ شتيكي تاييه تي له گهل ئه و كچه دا نيه، به لام ئه و كچه له ناوچه ي كريات ئه ربا، ده كه ويته كه رتي روژناو اي فه له ستينه وه ده ژي. ئه مه كوشتنيكي سياسييه. ئه وي فه له ستيني ئيسرائيلييه كي كوشتوووه، له پيناوي ئه وه ي په ياميك بو حكومه ته كه ره وانه بكات و بلي: ئه مه ولا تي ئيمه يه!

چون ده بيت سنووريك، پر مانا، جياوازي بكات له نيوان يه كي له ناوه وه و يه كي له ده ره وه؟.

واي داده نيين، پياو له ناو كه شتيه كي ئاسمانيدايه و له سه ر ولا تي عه رب له سه رخو ده فري. سه ير كردنه كه به شي ده رباي ناوه راست تا سنووري به رزاييه كاني ئيران ده كات، له زنجيره چياكاني ئه نادول وه تا كه نداوي فارس. واي داده نيين پياو هه ر يه ك له دانيشتون، له سه ره وه وه ك نوكنه يه كي بچووك ده بيني.

۸۲ ميليون ئيراني، ۸۰ ميليون تورك، ۳۸ ميليون عيراق، ۲۸ ميليون سعودي عه ره بي، ۱۷ ميليون سوري، ۸ ميليون لوبناني، ۸ ميليون ئه رده ني، ۸ ميليون ئيسرائيلي، ۵ ميليون فه له ستيني.

وي نه يه ك له ۲۷۴ ميليون پيكسل/Pixel خاله وه. ئه گه ر پياو هه روا رمان بكات، كه وا هه موو ئه و مرؤفانه ي له گهل سنووري ولا ته كه يان و فؤرمي ده سه لاته كه يان ئاسووده و به خته وه رن، وه ك پيكسلي سپي ببينين و ئه وانه ي ده يانه وه ي سنوور و سيسته مه كان بگورن، پيكسلي ره شن. پياوي چاوي ده كه ويته سه ر رو به ريكي زوري ره ش، كه وه ك وه رمي شيرپه نجه به ربو ته ناوچه كه.

له روژناو اي عيراق، سووننه كانه كان دري حكومه تي شيعه كان، له به غدا وه ستاونه ته وه. له روژه لاتي سعودي، شيعه كان ركيان ده بيته وه، له حكومه ته سوونييه كه يان له ريار. كه ناري روژناوا، غه زا، ناوچه كوردييه كان، روژه لاتي سوريا هه مووي ره ش ده نويني تي.

Middle East, Proche Orient, Naher Osten، روژه لاتي نزيك، ئاساييه به هه ر زمان، ئه م دوو وشه يه بخه يته ناو مي شكنه وه هه مان فليم ليده داته وه.

تيروريس ته ريش داره كان، ئه وانه ي خويان ده ته قيننه وه. چاله نه وته گرگرتوووه كان، خانوو و مالي بومباران كراوي داربه سه ر به رده وه نه ماو. پيكابي چه ك له سه ر دابه ستراو، جهنگ له سوريا. كوشتار له عيراق. خه بات له توركي. راپه رين له ئيسرائيل. په لاماري تيروريس تي له هه موو شويني. له سه د سالي رابووردوودا نيزيكي ۸۰ جهنگ و قهيران له روژه لاتي ناوين رووي داوه. نيزيكي ۶،۵ ميليون كه س كوژراو و مردوون. رهنگه زياتر يش بوو بيت.

چون ئه مه روو ده دات؟ بوچي به تاييه ت روژه لاتي نزيك بوته شانوي خويني به ناهق رزاو و به خوين تينوو؟

وه لامي ئاسايي و باو ده لي: گهلاني فره، ئاينزاي زور له م ده قه ره ته سكه دا، كولاوبه كه فوكول و توورهي ئاينيني. بيگومان ئه مه ته نيا له سه رنجداني سه ره تاييدا جيي باوه ره ينانه، هه ره ك كتبيكي خراب به به رگيكي جوانه وه. كي به راستي گه ره كي تي تيگات، بوچي جهنگ له م به شه ي جيهان دا، كو تايي نايه ت، پيوسته ئاور بو سه دسال، پيش ئيستا بداته وه، بو ئه و سه رده مه ي، كه ئه م سنوورانه ي ئيستا نه بوون.

ئه وه ي له ئه مرودا به " روژه لاتي ناوين" ناسراوه، تاكه ئيمپراتوري تيكي به هي زي به سه رچوو هه بوو. ئه م ئيمپراتوري ته عوسمانيه كه له كوئستان تي نوپل، ئه مرؤ پيي ده ووترئ ئه سته مبول، له لايه ن كه سيكه وه به خوي ده وت سولتان، حوكم ده كرا.

۷۰۰ سەد سال ئۇم ئىمپىراتورئىتە درېژەى كېشا و لە ساپەيدا گەلان و ئاينەكان دەژيان، تورك، عەرەب، كورد، موسلمان، كرېست و جولەكە، بە شىۋەيەكى گونجاو بە ئاشتى پېكەو ھەليان دەكرد.

بېگومان ھەرا و ناكۆكى ھەبوو، جارە و جارېش جەنگ، لى بە تېكرا پېكەو، سەر سوورھېنەرانە باش گوزەرانىان دەكرد. نھىنبىيەكە ئەو ھەيە ئۆتۆنۆمىيىيەكى فراوان، بەرپرسىارىتى خويى لە دەولەتېكدا بى سنووردا ھەبوو.

ئىنجا جەنگى يەكەمى جىھانى ھات. لە ژېر ئاگرى تۆپەكاندا ولاتان تۈنەو ھە و سەرلەنوئ نەخشەكېشرانەو. دەسەلاتدارئىتى دارمان و ھى نوئ دروست بوونەو. ئەمە لە ئەوروپا رووى دا، بەلام زياتر بو رۆژھەلات. لە ئىمپىراتورئىتى عوسمانى چەندىن دەولەت كەوتەو، ھىلە سەرەكېيەكانىان لەمرودا، پىاو لە پەخشى ھەموو دەنگوباسەكاندا دەبىنى. شەقل و شىۋە نوپكەيان، ھەتمى نەبوو. بەلكو ئەو سىياسەتكار و جەنەرالەكان، دىپلوماتكاران و سىخورەكان، ئەوان بەرپو دەبرد، سەربازەكان، ئەوانەى كە شەرىيان دەكرد، ھەندېك بە چەكى مۆدېرن و ھەندېكىش بە راوھشاندى شمشېر بە سواری حوشترەو.

بەلام برىاردەر ۳ كەس بوون. دووانىان خاوەن بىروباوەر بوون، يەككىيان ھەلپەرست بوو. ھەر سىكىيان بەرىتانى بوون. ھەرسىكىشيان رامان و چاۋەروانىيەكى تەواويان لەو ھەبوو، كام سنوورگەلېك، دەبىت دواى جەنگ رۆژھەلاتى ناوين رېك بخت.

بەداخو ھە رامانەكانىان پېكەو نەدەگونجان.

كە بىر لەو بەزم و ھەرايەى ئىمرۆ دەكەپتەو، سال بە سال دەتباتەو بو رابووردوو، ھەر وەك ھەلدانەو ھى دەفتەرى وپنەى بزۆك بو دواو، ھەتا ئەو شوپنەى پىاو، لە كۆتايىدا دەگاتە سەر ئەو ۳ دەموچاۋە.

لاى ئەفسەر تۆماس ئىدوارد لۆرانس Thomas Edward Lawrence، كە لە سالى ۱۹۷۱ ھەلگەوت، يەككە لە مېژووى پالەوانئىتى تراژىدىيى مۆدېرنە بو نووسىنەو.

لاى ئەرسنۆكرات مارك سايكس Mark Sykes دەبارەى ئەو، نووسەرى ئەمەرىكى Scott Anderson بە كورتى دەنووسى: "زەحمەتە كەسېك بدۆزىتەو، كە لەسەدەى بېستەمدا بى نېتى خراپى شەپانى و بى سوپا بتوانى بېتتە ھۆكارى ئەو ھەموو وپرانكارىە".

لاى كىمىكار خايم وايزمان Chaim Weizmann، كە لەراستىدا دەبوو لاوازترىنى ئەو سىيانە بوايە، بە بى دامو و دەزگايەكى سىياسى، بى پارە، لەگەل ئەو ھەشدا، لە ئاكامدا گەرەترىن سەرگەوتنى بەدەست ھىنا.

پەنگە سورىا ئەمرو نە سووتايە، لەوانەيە كورد خاوەنى دەولەت بووايە، بەلكو مەمەد ھىچ كچېكى نەكوشتابايە بە چەقۆ، گەر بەھاتايە ئەم سى كەسە، پېش سەد سال لەمەوبەر، بە جورېكى تر مامەلەيان بگردايە.

مېژووى ھاوبەشى ئەمانە لە رۆژھەلاتى ناوين دەست پى ناكات، بەلكو لە لەندەنەو، داون ستريت Dawning Street 10 لە شوپنى دانىشتنى، سەرەك وەزىرانى بەرىتانىا، كاتى لە پاپىزى ۱۹۱۵ دا، ئەندامانى كابىنەى جەنگ، بەسەر نەخشەيەكى گەروددا دەچەمنەو و پىرسىار لە خويان دەكەن: چۆن ئىمە رېگرى لەو بەكەين، كە ئەلمان شەرەكە بېنەو؟

سەربازەكان جاران لە چالە قوراپوييەكانەوه هەندەگەرەن، بە پاكردن، رووهو بەرهی روژئاوا و هەموو پوژيک بو پووبهرووی نوێی دژ بەیهکتر. ئەلمانەکان لە لایەک و بەریتانی و فەرەنسییەکانیش لە لایەک، وەك گورگیکی دڕندە کە ژيانی ملیۆنانیان هەلۆشی و فلیقاندەوه. پرسیار ئەوهیه: کێ زیاتر بەرگە دەگریت؟

حکومەتی بەریتانی مەترسی لێ نیشتیوو: ئەلمانیا و سولتانی عوسمانیش وەك لایەنگری ئەلمانیا هاتبوو جەنگەکەوه و تازە بە تازە، بانگەوازی لە هەموو موسلمانانی جیهان کردوو، بو شەری پیرۆز/ جیهادیان لە دژی هاوپهیمانان.

لە ژێر رکێفی دەسەلاتی کۆلۆنیالی ئینگلیزدا، ملیۆنان موسلمان دەژیان. لەم پاییزی سالی ۱۹۱۵یەدا لەندەن بە خیرایی پېویستی بە بیروکەیهکی ستراتژی هەبوو.

کۆمیساری بالای بەریتانیا، لە میسر هاتە قسە. ئەو بەریوهبەری دەسەلاتی کۆلۆنیالی بوو، لە قاهیرە هاوکارەکانی دەستیان کرد، بە داپشنی نەخشەیهک، کە هەر دوو ئامانجەکە لە خۆ بگریت و ئامانج بپیکێ: رابوونی مەترسی داری موسلمانەکان بخنکێنی و ئەلمانەکانیش بە چۆکدا بهینیت.

ئەو کاتە، ماوهی چەند هەفتەیهکی کەم بوو، پیاویک لە قاهیرە دەژیا، تازە پێی نابوو تەمەنی ۲۷ سالییهوه و بالای هەر ۱،۶۵ م بەرز بوو، لەگەڵ ئەو تەمەنە کەمەشیدا، پەنگە باشتەین کەسی روژههلاتی ناویناسی حکومەتی بەریتانی بوو - بە لانی کەمەوه ئەو وا خوێ دەبینی - ناوی ت. ئی. لۆرانس بوو.

هەر لە تەمەنی گەنجییهوه بە تەنیا، روو لە روژههلاتی ناوین کردوو و سەردانی قەلای خاچیپەرستەکانی دەکرد. دواتر لە سوریا دەستی کرد، بەکارکردن لە چال هەلکەندندا. لە خوارووی فەلەستین هونەری نەخشەکێشان/ کارتۆگرافی بیابانی دەکرد. زمانی عەرەبی بە پەوانی دەزانی و خەلک و کولتورەکە چاک دەناسی، ئیدی ئەوه بوو، دەزگا سیخورییهکانی خاوهنشکۆکە، هەر زوو لەگەڵ شەر هەلگێرساندا، بەکرێیان گرت و هینایانە ریزی خوێانەوه.

لە بارهگای ئیدارە بەریتانی، لۆرانس نەخشیهکی گەورە دەسەلاتی عوسمانی هەلۆاسی. هەندێ جاریش دواتر شتی دەنووسی، لەبەردەم نەخشەکەدا چەندین خولەک دەوهستا، و بیری قولی دەکردهوه، لە پەهەندەکانی ولات، کە لە لایەن سولتانی کۆنستانتینۆپۆلی دوژمنەوه کۆنترۆل کرابوو.

بەلام ئایا بە راستی ئەو کۆنترۆلی کرد؟

چەند هەفتەک پێشتر لە هاوینی ۱۹۱۵ دا، نامەیهک گەیشته قاهیرە، هەر زوو نیرەرهکە بوو، جیی بایهخی بەریتانییهکان. شەریف حوسەین، سەرەك هۆزیک لە مەککەوه، بەدەسەلاتەین پیاوی نیوه دورگە عەرەبی. حوسەین خوێ لەگەڵ دەسەلاتی سولتانی عوسمانیدا کاری دەکرد، لێ کە شەر هەلگێرسا، پیاو هەول دەدات بارودۆخە بقۆزیتەوه. حوسەین خەونی بە دەسەلاتیکی عەرەبی فراوانەوه دەبینی. ئەو دەبویست سنووریک بکێشی، بە دروستی لەو شوینەدا، کە ئیمپرو سنووری تورکیا و سوریا پێدا تێدەپەرێ. ئەگەر بییت و سولتان، بەشی سەرەوهی سنوورەکە تورکیا لە خوێ بگرێ، بەشی خوارووی ولات، کە بە زمانی عەرەبی قسە تێدا دەکرێ، حوسەین بو خوێ دەویست. ئەوهش قەلمەرەویکی فراوان بوو، پیکهاتوو لە سوریا و لوبنان و عێراق و ئیسرائیل و فەلەستین و ئەردەن و تەواوی نیوه دوورگە عەرەبی.

حوسهين له نامه كه پيدا، تكاي مامه له يهك دهكات له بهريتانييه كان: ئه و عه ره بي به ره و ياخييون و رابوون به رووي سولتان دا بردوو و هاوكاري بهريتانييه كان دهكات، تا جهنگه كه ببه نه وه، به رامبه ر به وه بهريتانييه كان يارمه تي بدن، دواي سه ركه وتن ده وله تيگ دابمه زريني.

به رپرسي لورانس له نده ني، له م ئوقه ر و داوايه ئاگدار كرده وه. بيروكه ي ئوقه ره كه سه رنچراكيش بوو، له دزي جيهاد، له لايه ن پياويكي ريش سيبه وه راگه به ندراو، به پيچه وانه ي سولتانه وه، شه ريف ناو و ناو نيشاني پيروزي هه بوو، به هوي ئه وه ي له نه وه ي پيغمبه ره. له باره گاي بهريتانييه كان، بو خويان خه ياليان ده كرده وه: عه رب له ناوه وه ده سه لاتي عوسماني هه لده وه شيئي ته وه و قه دپالي ئه لمانه كانيان له خوارووي روژه له لاتي ئه وروپاوه روت ده كرده وه. هه ر له پريكا ئه لمانه كان، به ره ي سيبه ميان له بالكان به روودا كرايه وه، ناچاري چوكدا دانيان كردن.

ئهم نه خشه كه ده يتواني برپار له سه ر چاره نووي جهنگ بدات. جا پياو چي هه يه بيدوريني؟ ده وله تيكي عه ره بي پاش ته واو بووني جهنگ؟ تا ئه و كاته، زور شتي ديكه ديته پيشي و هه زار ده ور ده گورپيت.

له نده ن ئهم به رنامه يه ي گرتنه به ر

بو بهريتانييه كان، ئهم سه ودايه له گه ل حوسه ين دا، سووديكي گه وره ي هه يه: ئه وان دواتر شته كه ده دن و كه چي ده سته جي هه قه كه ي وه رده گرن. له قولايي ولاتي عه ره بيه وه، ده ست كرا به ئاماده كاري ياخييون و راستبوونه وه. له قاهيره لورانس خوشحال بوو، كه حكومه ته كه ي به هوي هوكراريكي ستراتيجيه وه، گفتي دامه زراندي ده وله تيگ ده دات به عه رب، لورانس پيي واوو به راستي عه رب شايسته ن. لورانس ريزي بو عه رب هه بوو. هه ر به گه نجي كاتي خاوه ني هيج نه بوو، به خويي و نه خشه يه ك و كاميرا يه ك و ده مانچه يه كه وه، گه شتي به بيا بانه كاندا ده كرد، به رده وام رووبه رووي ميوانداری دوستانه ده بووه. كاتيكيش دوايي كاري هه لكوليني ده ست پي كرد، زوري هه ز له و ئيشه ده كرد. يه كي له كريكاره كان، گه نجيكي سوري بوو، سه رته تا بووه ياریده ده ري و پاشان بووه باشترين هاوري.

"ئهم ولاته بو بيگانه زور خوش و نايابه. بو ئه وه ي ئهم هه سته به وشه ده رپرپين": لورانس له ۱۹۱۲ دا بو دايك و باوكي ده نووسي: ئه وه سي سال تيپه ري، كه وا حكومه ته كه ي خوي گه رهن تي سه ربه خو بووني دا به عه رب، ئه و برپاري گرده برانه ي داوه هه موو شتيك بكات له پيناوي جي به جيكردي ئه و گفته دا، كه به راستي حوسه ين سنووري ده وله ته كه ي بو دياي بكرپيت. له لايه كي ديكه وه هه والي سه وداكه ي له گه ل حوسه ين دا، شوكي دروست كرده وه. له مانگي نوقه مبه ري ۱۹۱۵، ديبلوماتكاراني به ريتاني چاويان ده كه ويته به Francois Georges - Picot پاشكو و وابسته، له سه فاره تي فه رهنسي له له نده ن، پيكو هاوپه يمان و دوسته، به لام ساتي به ريتانييه كان باس و خواستي عه ره بيان پي راگه ياند، وتي "ته واوي سه ربه خو بي" وه ك به شدار بوويه ك ده ستي پيوه ده گري.

دواي ئه وه ي ئه و هه موو فه رهنسيه كوژران، پياو ناتواني هيزي تالاني جهنگ له روژه له لاتي ناوين به خو رايي ببه خشي. پيكو ئهم قسانه ي كرد. "ئهم باسي سوريا و فه له ستي ني كرد، ئايا وه ك نورماني سه ر به فه رهنسا ده بن".

سياسه تي ده ره وه ي فه رهنسي و هه روه ها به ريتاني، جاران سياسي تيكي كولونيالي بوو. پاريس و له نده ن جيهانيان به سه ر خوياندا دابه ش كرد بوو. فه رهنسيه كان له روژئاواي ئه فريكا ده سه لاتدار بوون و

بهريتانىيەكان له رۆژھەلاتى ئەفرىقاوه بهسەر هيندستان دا دەكشا، هەتا ئوقيانوس. ئەم جەنگە بۆ جارى يەكەمە، دەرھەتى بالادەستى و ھەژموندارى سازداوه و پيوويستە فەرەنسا سوودى لى ببينى.

پيکو پەيامىكى روون و ئاشكرای دا به گوئ لەندەن دا، فەرەنسا سوريای دەوى و خاكى پيروۆزى فەلەستينيش و گالتهى دەھات به بيروۆكەى دەسەلاتدارىتييهكى گەورەى عەرەبى. بهريتانىا ھوشيار كرايەو. لەم كاتەدا پيوويستيان به بەزم و ھەرا لەگەل فەرەنسادا نيبە. تەوهرى پاريس - لەندەن بربەرەى پشتى جەنگى دژى ئەلمانىايە.

له لەندەن ديبلۆماتكاران سەرقالى ئەو بوون، چۆن ئەم كيشەيە چارەسەر دەبیت. پیدەچى Mark Sykes مارک سايكسى پەرلەمانتارى گەنج، كه باش شارەزای رۆژھەلاتى ناوہراستە، بيروۆكەيەكى پى بىت؟

سايكس نەخشەيەكى لا بوو، كاتى له ۱۶/دیسەمبەرى ۱۹۱۵ دا چووہ كوۆشى سەرەك وەزيران. سايكس تەمەنى ۳۶ سال بوو و پينچ سالە ئەندام پەرلەمانە و رۆژھەلاتى نيزيكى دەناسى و تازە كتيبيكى دەربارەى دەقەرەكە بلاوكردبوو. كه زۆر شتى راست نيبە كهوا كەس ئاگای له كەس نيبە و ، لەوانەى ئەو بەيانىيە گوويان لەو دەگرت، نە سەرەك وەزيران، نە وەزيرى جەنگ و ھەروەھا نە وەزيرى تەقەمەنى David Lloyd George، كه به ھيوابوو.

سايكس گرنگترين سياسەتمەدارەكانى ولاتەكەى بينى بەو پەرى باوہرپەخوبوونى نەجيبزادەيەكى ئینگليزييەو. نەخشەكەى لەسەر ميژەكە بلاو كردووەوتى: "من پيشنياز دەكەم ھيلليك بكيشين له e له تەوهرەكەو تا كوۆتايى k له كەركوك". ئەو بە پەنجەى بەسەر نەخشەكەدا رويشت. ھەموو ناوچەكانى سەرەوہى ھيللەكە بەر فەرەنسا بکەوويت: سوريای ئيمرو، لوبنان، خوارووى تورکيا، باکوورى عيراق. ئەوہشى دەكەوويتە خواروہ ھيللەكەو دەبیت بۆ بەريتانىا مەزن بىت. ئيمرو ئيسرائيل، فەلەستين، ئەردەن، بەشى گەورەى عيراق و نيوہ دورگەى عەرەبى. ئەو پەنجەى سايكس كه ناوچەكەى دابەشکرد، نەدەگونجا بۆ ئەم جوړە سنوورانە، نە بۆ بونىادە ئيتنى و نە بۆ ئايينىيەكان. بە پيچەوانەو ئەم جوړە سنوورانە گەلانى دابەش کرد، ھۆز و بنەمالەى دابەش بوون بەسەر دوو ديوى يەك سنووردا.

پيشنيازەكەى سايكس ئامازەيەكى كوۆلونيالى بوو، لى به دللى سەرەك وەزيران بوو. بەم شيوەيە فەرەنسا ھيمن دەبیتەو و بەريتانىاي مەزنىش بازيك دەچیتە پيشەو. بيگومان سەرەك وەزيران دەزانى ئەم چارەسەرە، لەگەل ئەو گفتمەى بە حوسەينيان داوہ بەر يەك دەكەون. مەسەلەكان ھەر لەمەر ھەمان ولاتەوہيە. لى ئەو دەبیت چى بکات؟ بپيار بەدات بۆ عەرەب و دژى فەرەنسا بوەستيتەو، زيان بە ھاوپەيمانىتيەكەى دژ بە ئەلمانىا دەگەيەنى. بپيار بۆ فەرەنسىيەكان بەدات دژ بە عەرەبەكان، پەنگە ئەمانە بچنە بەرەى دوژمنەو.

سەرەك وەزيران ھەردوو لای دەویت، دەستاويژى بەدەستھينانى ئەم ئامانجەش، برىتييە لەوہى پاراستنى مەسەلەكەيە بە نھينى. عەرەبەكان نابى ئاگايان لەو قسانەى لەگەل فەرەنسا كردوويانە. ئەگەر ئەوان بەراستى ھەر سوور بوون لەسەر ئەوہى دەولتەى خويان دەوى، - دەبیت بلين جارى بردنەوہى جەنگ پيوويستە - پياو دەتوانى بيانوو بدوژيتەو. ئاخر فەرەنسا لە ھەنووکەدا گرنگترە

کاتی مارک سایکس له و ژوانه دا داونت ستریتی ۱۰ به جیپت، کابینه ی جهنگی قه ناعهت پیپنا، جله وی سیاسه تی بهریتانیا له روزه لاتی نیزیک له دهستی خویدا بیت. وه زیر باوه پری و ابوو سایکس زمانی عهره بی و تورکی ده زانی، که چی هیجیانی نه ده زانی.

پینج روزه دواتر بو یه که مجار سایکس چاوی به پیکوی فهره نسی که وت. له ماوه یه کی کورتدا دیکومینتیکیان ناماده کرد، که کاریکه ریپی ویرانکارییه که پهلای هاویشت. **ریکه وتنامه ی سایکس - پیکو**، که ته نیا سی لاپه ریه و نه خسه ی روزه لاتی ناوینی له خو گرتوو و که به ناوجه رگه ی دلیدا هیل راکیشراوه، که سایکس پیشنیازی کابینه که ی کرده. سه ره وه هیله که به رهنگی شین هی فهره نسیه و خواره وه ی به رهنگی سوور هی بهریتانیا یه. فله ستینیش به شاره پیروزه کانیه وه هه ردوو ریکه وتن نیونه ته وه بیانه حوکمی تییدا بکری. له به شی راستی خواره وه ی ریکه وتنامه که هه ردوو ئیمزای له سه ر ده که ن و ئه م دیکومینته زور به نهینی پاریزرا.

له ماوه ی چند هفته یه کی که مدها بهریتانیه کان، ولایتیک که تازه داگیریان کردبوو، گفتیان دا بیده ن به دوو لایه نی جیاواز. ئه وه هه ر وه ک ئه وه وایه دوو شه منه ده فهره بخته سه ر یه ک سکه و ئینجا به سه ر یه کدا برؤن. هیشتا ریگایه کی دووریان له نیوانیان دا هه یه، هه روه ها کات به ده مییه وه ماوه، یه کی له دوو شه منه ده فهره که لا بده یته سه ر سکه یه کی تر.

سه رته تا وا دیار بوو سییه مین یاری ئیش ده کات له مانگی ۵ یونی ۱۹۱۶ شه ریف حوسه یینی تاجی سه رکه وتنی کوشکه که ی خوی له مه ککه له سه ر نا و چه خماخه یه کی کونی به رپوی قه لای تورکیدا ته قان دوو، سه رچاوه عهره بییه کان وا باس ده که ن. له هه موو شوینیکی ناوجه که دا هیزی بچووکی عهره بی ده ستیان کرد به ده ستوه شانن له پیگه کانی عوسمانی. ئه مه ش سه رته تای ئه و رابوونه یه، که حوسه مین گفتی به بهریتانیه کان دابوو. هه روه ها هه ردوو هاوپه یمان ده ستیان کرد به گه وره ترین هیرش ی ئه م جه نکه. عهره به کان عوسمانیه کان یان له مه ککه و جدده ده رپه راند. پاشان په لامار دانه که چه قی و له هاوینیشدا هاوپه یمانان نه یانتوانی پیشره وی بکه ن. دوا ۵ مانگ یه ک ملیون سه رباز کوژران، لی به ره ی جه ننگ دوا نه خرا. له کاتی کدا ستراتیژی هیرش له له نده ن له به ره ی روزه لاتی و راهه ستیندرا و به دوا ی بیروکه و پلانیک ی نویدا ده گه ران پیاو یک له لای عهره به کان بوو وازی نه ده یینا: ت. ئی. لورانس.

ساته وه ختی خوی و هاوکاره کانی له قاهیره، به ریکه وتنامه ی سایکس - پیکویان زانی، پیکه وه دلیان تیپه ل هات، هه ر وه ک چوون دواتر ده نووسی، ئه و وا هه ست ده کات له لایه ن حکومه ته که یه وه ناپاکی لی کراوه. چوون ده کری له م کاته دا، که وا سه روکی ئه مه ریکا ویلسون Woodrow Wilson مافی چاره نووسی گه لانی داوا ده کات، ریکه وتنامه یه ک بکه ییت، خوار دنه وه که ی به بیروکه ی کولونیا لی.

لورانس بریاری دا، سایکس پیکو تیک بدات، هاوکاری عهره ب بکات بو به ده سته یینی مافه کان یان. ئه و له گه ل سیاسه تی ده ره وه ی بهریتانیا حسابی خوی ده کات. له ئوکتوبری ۱۹۱۶ دا ئه چی بو لای عهره به کان به سواری حوشتره وه و عه بایه کی عهره بیشی به عه گاله وه به ستوو و دوو عهره ب بوردگاردیشی له ته کدایه (۳۰) کاتر میر به نیو ولاتی عوسمانی دوزمندا ده روات. ئه و به رپوه یه وه بو لای عهره به یاخیبووه کان، بو ئه وه ی یارمه تییان بدات، به لی ئه و بو به شداری له جه نکه که دا چوو. ئیدی له ت. ئی. لورانسه وه بوو به لورانسی عهره ب.

له کاتی کدا که سیک، له بیابان، خوی ته رخان کردوو بو شه ر، وه ک پاله وانیک ی میژوو، که سه ده ی بیسته م ده یناسی له له نده ن پیشه اتی روو ده دات، ناوجه کانی سه رووی هیل، که متر پیوه ندی به روزه لاتی

ناوینه وه هه یه. به لآم له هه قیقه تدا رهنگه گرنگترین ناوچه ی خو لیدادان بیته بو ئاینده ی ناوچه که: له دیسه مبهری ۱۹۱۶ دا دافید لیود جورج David Lloyd George ده بیته سهرهک وه زیرانی نوئ، یه کئ له و پیاوانه ی سالی پيشتتر، به توانا و شاره زایی خوئ، له سهر روزه لاتی نزیک، مارک سایکسی رازی کرد.

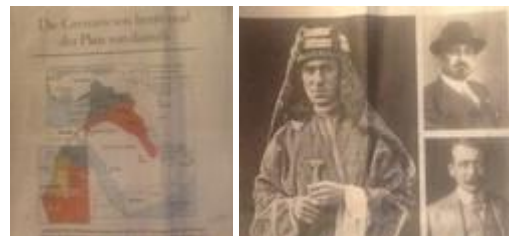
جورج بهر له ههر شتی، ده بیته جهنگ له ئه وروپا بباته وه، به لآم سهرهک وه زیرانی نوئ، بیروپای خوئ هه یه له سهر روزه لاتی ناوه راست له سالانی پيشتتر به رده وام پیاویکی ریشدار، بی پسان سهردانی ده کرد، که جلوه برگیکی شیکی جوانی له به رده کرد، زمانی ئینگلیزی به ئه کسینتی روسی ده ئاخفی.

ئه و پیاوه خایم وایزمانه Chaim Weizmann. ساتی بو یه که مجار سالی ۱۹۱۴ جورجی ناسی ئه و کاته ته مهنی ۳۹ سال بو. وایزمان کیمیاکار بو، یاخود راستتر بلیم کیمیاکار له گه ل هز و خواستی سیاسیدا له رووسیا له دایک بو، له ئه لمانیا خویندوو یه تی و له سویسرا دکتورای به ده ست هیئاوه و ماوه ی ۱۰ ساله له به ریتانیای گه و ره ده ئی به لآم تا ئیستا نیشتمانیک له ژیانیدا بزره، که کاتیکی پیر بو و مرد، هز ده کات له وئ بنیتریت.

کیشه که ئه وه یه ئه و نیشتمانه جارئ نییه. لی وایزمان کردوو یه تی به ئه رکی ژیا نی خوئ، دروستی بکات. ولاتیکی بو جوله که کان. وایزمان سهر کرده یه کی زایونی به ریتانیای مهن بو و ئامانجی فه له ستینیکی جوله که یی بو. به لآم عوسمانییه کان که تا پيشتتر ده سه لادار بوون به سهر فه له ستیندا، نایانه وئ شتی بزنان. هه لبه ته ئیستا جهنگه و له جهنگدا شته کان ده که ونه جوله.

وهک ت. ئی. لوپانس، وهک مارک سایکس، خایم وایزمانیش گه ره کیتی سنووریک رابکیشی. ولاتی کتیبی پیرۆز، له نیوان ده ریای ناوه راست و ئه رده ن دا، پیویسته سهر له نوئ بیته وه به نیشتمانی جوله که . ئه و مروفانه ی له رووسیا و پولونیا له گیتوکاندا ئازار به ده ست راهه دوونانه وه ده چیژن، ههروه ها جوله که له ئه لمانیا و فه رهنسا و به ریتانیای مهنزا، لای ئه مانه هه میشه و له ههر شوینیکیدا دزه جوله که ده بیته مایه ته به ئاگا هاتنه وه ی نیشتمانی .

وایزمان ده یه وئ به ریتانییه کان رازی بکات، دوای جهنگ فه له ستین بده نه ده ست جوله که و بو ئه م خواسته تیده کوشی. توانای روشنبیری یارمه تی ده دا، هاوړی خاوه ن کاریگه ریته کانی له سالانی یه که می جهنگدا وایزمان خیرا ریگای به ره و لای پله بالاکانی ده سته و تا قمی به ریتانیا مهن بدوزیته وه ههروه ها بو لای وه زیری ته قه مهنی جورج، که له م کاته دا کاریکردنی بو بلیمه تیکی کیمیاکار هه بو.

جورج پیویستی به ئه سیئۆن بو، ئه م ماده کیمیاوییه بو دروستکردنی توپ ته قاننن به کار دیت. وایزمان شه و رۆژ کاری ده کرد و توانی داهینانیکی نوئ بکات، ئه ویش له ماوه یه کی کورتدا بریکی زور ئه سیئۆن به ره م به پیرئ. له هه موو گفوتوگۆیه کدا، له تهک جورج دا، وایزمان، سوود و قازانجی ده وله تیکی جوله که ی له فه له ستین بو به ریتانیای مهن جهختی ده کرده وه. داخو ئه م ده وله تی جوله که ی وا، نابیته به شیک له پردی به سته وه ی میسری به ریتانیا به هیندستانی به ریتانیاوه؟ ئاخو فه له ستینی جوله که ناگونجی له گه ل وینه ی جیهانی کریستی - جوله که یی باوه ر و ئیمانی جورج دا؟ ئه رئ ئه وه دادپهروه ری نییه،

جوله که ئەم میلله ته بئ و لاتە، له فەله ستین، ئەم و لاتە بئ میلله ته، ریگه یان پئی بدرئ نیشته جئ بن؟ وه ئایا وایزمانی ئەمه کدار، شایسته پاداشتیکی نییه، بهرام بهر بهو کاری دروستکردنی ته قه مه نییه ی دۆزییه وه؟

جوړج ده بیته لایه نگری بیروبا وه ری زایونیزم. له دئسه مبه ری ۱۹۱۶ دا، وایزمان ده زانی، که پیاویکی دروستی دۆزیوه ته وه، گوړج ده بیته سه ره ک وه زیران.

وایزمان توانی ئەوه بکات، شه مه نده فه ری سییه م بخاته سه ر سکه که. به م جوړه له ۳ ئاراسته وه ۳ شه مه نده فه ر که وتۆته گه ر به ره و رووی یه کتر، یه کیکی عه ره بی، یه کیکی فه ره نسی و یه کیکی زایونیزی.

به لام هیشتا مه ودا و دوورییه ک له نیوانیاندا هیه. له گه ل ده ستیپیکی سالی ۱۹۱۷ دا هه ر یه که یان تاویان دایه خو یان.

کاتی لۆرانس له کاره که ی، تییکدانی ریگه وتننامه ی سایکس - پیکۆ، بو ناو ره شمالی بیابانی عه ره به راپه ریوه کان غاری دا، چاوی که وت به فه یسه لی کوړی حوسه یان. لۆرانس ده بیته به باشترین ئامۆزگاریکاری فه یسه ل و له راستیشدا فه رمانداری سوپا راپه ریوه که.

له یانوه ری ۱۹۱۷ دا به ره و باکوور ده رۆن، فه یسه ل له پئشه وه به جلی سپییه وه، لۆرانیش به ته نیشتییه وه به جلی سپی و سووره وه و له دواوه ۳ به یداخی حه ریری ئه رخه وانی به ستراوه به داریکی نووک تیژه وه، دواتریش ۳ ته پلژهن و (۱۲۰۰) حوشر، به چری خه لک ده چوو بو لایان به خه نجه ری بریقه داره وه و سروودی جه نگیان به هه زاران گه روو ده چری، حه شامیک له ئازه ل و مرۆف، وه ک ده ریا شه پۆلی ده دا.

به م شیویه لۆرانس دواپی وای هه ست کرد، وه ک جه نگاوه ره کانی سه رده می کۆنه و له سه ر ئەوان له ئۆکسفۆرد نامه ی دکتورا که ی نووسیوه.

پۆژیک له رۆژان، له سه ره تای مانگی یانوه ردا، لۆرانس فه یسه ل ده باته لاوه و هه ندئ جورئت ده کات و ده لی: بوچی ده توانئ سزای مه رگی بده ن: ئەو باسی هاوړپیکانی له سایکس - پیکۆ ده گپریته وه. ئەو ناپاکی ئاشکرا ده کات و پلانیک نوئ داده ریژئ. گه ر پیاو بتوانئ داوا بکات شالو به رنه سه ر هیژه کانی به ریتانی و فه ره نسی، ئەو و لاته ی که حوسه یینی باوکی فه یسه ل، گه ره کیتی ده سه لاتداریتی عه ره بی دابمه زرینی، به ته نیا داگیر بکات، پیاو ده توانئ شتی ئاسایی و ناهه موار ئاسایی و هه موار بکات.

ئەو بیروبا وه ره له دنیا دا بلاوه، هه ر که س به خوینی خوئ و لاتیک داگیر بکات، مافی هیه، ده ست رۆیشتوو بیته له و لاته دا. لۆرانس سه ره تا ده یویست شاری عه قه به داگیر بکات، که دوا قه لای عوسمانییه کان بو له ده ریای سوور به ره و رووی ئاوه که هه موو شت مسوگه ر بوو، رووی هه موو توپه کان له سه ر ده ریا بو. له باکووری و لاته وه چیا ی سه خت و لیژ به رزبونه ته وه، له وئ بواری تیپه ربوونی سوپا نییه. به لی بیگومان له وئ ده ره ندیک هیه، لیییه وه ده توانن هیژیکی ده ستوه شیئ له پشته وه بچپته ناو شاره وه وه ک په لاماریکی له نا کاو.

له مائیکی ده وری له نده ن، سه ره له به یانی رۆژی ۷/ فیبروه ری ۱۹۱۷، حه وت سه رکرده ی زایونی به ریتانیا، خایم وایزمانیشیان له نیودا بوو، پئیشوازییان له میوانیک کرد. ئەویش سکرتری کابینه ی جه نگی رۆژه لاتی نیزیک، سه ره ک وه زیران جوړج تازه دایناوه، ئەویش مارک سایکسه.

سایکس ئاگای له مهیلی سه رهک وه زیرانه که ی بوو به لای زایونیزمدا. لهو به یانییه دا وایزمان و ئهوانی دیکه، باسی ئهوه یان بو سایکس کرد، که وا ئاره زووی دهوله تیکی جوله که له ژیر تاجی به ریتانیدا ده که ن. به هیچ جوړیک نه یان دهویست کاریگه ریتییه کی فه ره نسی به سه ره فه له ستینییه کانه وه هه بیته. ئهوان هیچیان له مه رپیکه وتنامه ی سایکس پیکووه نه ده زانی، ده رباره ی ئه و پلانه نه یینییه، که به رامبه ره که یان ساللی له وه و پیش سازی دابوو، دیقه ت و وریایی دروست: گاریگه ریته فه ره نسیه کان له سه ره فه له ستینییه کان، ئه وانیش هه روه ها ئاگیان له و گفته ی به عه ره ب دراوه نییه و سایکسیش هینده نه ی پاریزه، وه ک به رد نقه ی لیوه نایه ت.

له ۳/ ئاپریل به ره و روژه لاتی ناوین که وته رپ، چه ند کاترمیژیک پیش گه شته که ی سه ره ک وه زیران جوړج، ئاگاداری ئاگاداری کرده وه، هیچ گفتیک به سه رکرده ی عه ره به کان حوسه ین نه دا، به تاییه ت سه باره ت به فه له ستین. "جوله که ده توان زیاتر به که لکمان بی تا عه ره ب". زایونیزم ئیستا به شیکه له سیاسه تی ده ره وه ی به ریتانیا.

مارک سایکس له م کاته دا، تاکه که سیکه، ئاگای له هه ر سی شه مه نده فه ره که هه یه، که رووبه رووی یه کتر به خیرایی لیده خوړن.

له کاتییدا شه مه نده فه ری فه ره نسی بی کوپ به رده م ده پوات، سایکس له لایه ن سه ره ک وه زیرانه که یه وه فه رمانی پیدراوه، شه مه نده فه ری زایونیزم تاو پی بدات و هی عه ره ب بوه ستینیته. بو ئه وه ده بیته لوړانس فریو بدات و هه ره له بهر ئه مه شه سایکس گه شته روژه لاتی ناوین ده کات.

سه ره نای مانگی مای، سایکس و لوړانس له به نده ری ناوچه یه کی نیوه دوورگی عه ره بی یه کترین دی. توواریکی ورده کارییه کانی ئه م دیداره نییه، لی دیاره، لوړانس حاللی بووه، که له نده ن به رامبه ره به و گفته ی به حوسه ینی داوه، پاشگه ز ده بیته وه، ره نگه سایکسیش بو ی گیرابیته وه، که عه ره ب نه یاری ئاینده ی زایونیزمن.

له پرپیکدا لوړانس په له ی بوو، یه که سه ره شه ره که ی راگرت و، به سواری به نیو بیاباندا به ره و شاری عه قه به رویشته. دیداره که ی له گه ل سایکسا، تووشی شوکی کرد. ته واو ناره حه ت بوو. که نه زه بروزه نگه پیشه اتوو، که لوړانس بیثاقه ت بکات، نه ره شه بای لماوی به درپژایی روژ، نه گه رما، که ئه زیتی ده دا، نه هاواری حوشتری مرداره وه بوو یاخود ماره ژه هراوییه کان، که ۳ له هاوه له کانی کوشته، به لکو ناپاکی رژیمه که ی، له ده فته ری روژانه ییدا ئه مه ی توواری کردوه.

هاوبه شکاره عه ره به کانی ئاگیان له متمانه شکانده نییه، لوړانسیش شهرم ده کات. دواتر ده نووسی: "ئه گه ر به اتایه من ئاموژکاریکه ریکی راستگو ی عه ره ب بووما یه، ده بوو پییان بلیم. بچنه وه مال وه وچیدیکه لی ره گیانبازی به ژبانی خو تان مه که ن!". به لام ئه مه ی نه کرد. هیشتا هیوای ما بوو.

سه ره نای ژولای له ده وروبه ری عه قه به، یه که یه کی به هیزی ۵۰۰ که سی سوپای عوسمانی به دیکرا. نزیک ۳۰۰ که س له دوژمن کوژرا، کاتی عه ره به کان له هه موو لایه وه ته قه یان لی کردن. به سواری حوشتره کانیاوه به دوایان رایان ده کرد، شه ره که هیند سه خته بوو، لوړانس نه یزانی ته قه ی له پشتی سه ری حوشتره که ی خو ی کرد. پاش ئه وه له ده ره بندکه وه، پیش ره وییان کرد و بی ته قه عه قه به یان گرت. لوړانس له شه و روژیکدا بووه پاله وانی جه نگ.

هه موو شت وهك ئه وهى ئه و به هيوای بوو، كتومت هاته دى. لورانس ئیستا ده توانی له بهك ئاستدا و هاوتا قسه له گه ل جه نه پاله به ریتانییه كان بكات، كه سوپا كه بیان له قاهیره خه ریکی ئاماده كاری داستانی جهنگ بوون له سهر فه له ستین. لورانس له نه خشه و پلانه كان هاوکاری كردن. به لكو به هوییه وه عه ره به كانی ئه و ولاته به لای خویدا راکیشی؟

هه روه ها هاوړی میمله كه ی مارک سایكس كه پیکه وه کاریان ده كرد، هه ستی كرد، كه ئیدی له مه ودا لورانس ده بیته سه ریشه بو. ئه و هه ولی فرتووفیلی دها. له نامه كه دا بو ناسیاویکی له روزه لاتی ناوین ده نووسی: "نه خشه كه ی لورانس شكودار و گه وره بوو، من ده مه ویت ئه و به سوارچاك ناو ده ربكات. ئه مه ی وت، ئیستا ئه و كه پیاویکی قاره مانه، پیویسته ئه و خو ی وهك كه سیك هه لسوكه وت بكات و دیدی وهك ئه وه ی هه یه فراوان بكات. ده سال له ژیر سایه ی سه ركر دایه تییه كه ماندا و عه ره بیش نه ته وه یه كن. سه ره خو بی كتوپر، مانای برسیتی و ئازاوه یه".

لورانس جاریکی نامه یه کی ۷ لاپه ره یی ده نووسی، به شیکی به ته و سه وه و به شیکی دل ره نجان دنیکی چاوه روان نه كراو، وا خرابی ده نووسی فه رمانده یه ك ناتوانی بیگه یه نیته ده ست سایكس.

به م نزیکانه لورانس جاریکی تر جهنگ راده گری. له پشت سنوره كانی دوزمه نه وه ده یه وئ شیوازی تری وهك خه باتی گه ریلایی هه لگیرسینی، بپرد بته قینیته وه، سكه كان تیک بدات، شالاو به ری بو سهر هیزه عوسمانییه كان.

هه ر لورانس په له ی نه بوو، هه روه ها خایم وایزمانیش هه نگاو پیک چوو بووه پیشه وه. سوژی پشت په رده و ژووره نه یینییه كان، بو دامه زرانندی ده وله تیکی جوله كه به شی ئه وه نه ده كرد، ئه و داوای راگه یاندنیکی هیوا به خشی حكومه تی به ریتانی ده كرد. شتی كه دوا ی جهنگ زایونیزم خو ی پشتی پی به ستی. بو ئه وه ی ئه مه به ده ست به یینی، ئه و بو ته نیا جاریك دانه چله کی له به رده م سه رانی جوله كه دا، بو به لگه هیئانه وه ی قوولی دژه جوله كه. هاوبه شكاره به ریتانییه كه ی سه بارت به و به ره و پیشچوونه دراماتیکییه ی هاوینی ۱۹۱۷، گوئ لی بگریت.

وا دیاره به ختی جهنگ، به ریتانیا به جیدی لیت. له رووسیای هاوپه یمان، شوپشیک سه ری هه لدا و ئاشتیه کی یه كلیانه له نیوان ئه لمانیا و رووسیادا روزه به روژ ئه گه ری زیاتر ده بیته. ئه مه ش بو به ریتانیای مه زن گه وره ترین هه ره شه یه: ئه لمانه كان ده توانن هیزه كانیان له به ره ی روزه لاته وه بو به هیز كردنی به ره ی روزه ئاوا به رن. ئه مه ش مانای سه ركه وتنه بو ئه لمانیا. بو به ریتانیا دوو هیوا مایه وه. یه كه م: رووسیا خو ی راده گریت و ریگری له هیزه ئه لمانییه كان ده كات. دووهم: ئه مه ریکا دیته شه ره وه و لایه نی هاوپه یمانان ده گریته.

وایزمان ده لی ئه و ده توانی، یارمه تی بدات له هه ردوو. وایزمان پیشنیاز ده كات، تكا له جوله كه رووسه كان بكات به هاوکاری کاریگه رییان له مۆسكو، رووسیا له جه نگدا به یینه وه. هه روه ها جگه له مه ش ده توانن جوله كه ئه مه ریکییه كان، سه ره ك ویلسن به وه رازی بكن، به ته واوی بیته ناو جه نگه كه وه.

وایزمان پشت به ئارگومینتی ستیریوتاییپی / كلیشه سازی هیزی جوله كه ی جیهانی ده به ستی. " ئه و باوهری واوو، كه ده توانی سوود له دژه جوله كه یی ببینی، ئاخیرییه كه شی ئه وه ی كرد". میژوونوسی ئیسرایلی Motti Golani وا ده لی، كه ئیستا سه رقالی بیوگرافییه کی گه وره یه له سهر وایزمان.

ئىدى بۇ ئەو دۆخەي كە ھېشتا تەواو پروون نەبوو، وايزمان بەلگەيەكى زياتر دەخاتە سەرى: ئەگەر بەرىتانىيەكان ئارەزوومەندى پېكەوۋە كارکردن نەبن لەگەل زايۇنىستەكاندا، ئەوا ئەلمانەكان ھەموو ساتەوۋەختى ئامادەن.

سەرجم ئەمانە بلوفىكى گەورە بوون: ئەلمانەكان ئامادە نەبوون، جولەكە روسەكانىش ھېچ كاريگەرئيتيان لەسەر سىياسەتى جەنگى مۆسكۆ نەبوو و جولەكە ئەمەرىكىيەكانىش بە ئاستەم دەيان تۈانى كار لە ويلسون بکەن. لەندەن ھاتە سەر ئەوباوۋەپەي لە ۳۱/ئۆكتۆبەرى ۱۹۱۷ لە ھۆلىكى كۆنفراسى ۋەزارەتى دەرەۋەي شارى لەندەن سەرلەنۆي كابينەي جەنگ كۆببنەو.

لە بەردەم دەرگاي، ژورويكدا وايزمان دانىشتوۋە و چاۋەرئ دەكات. دواي ئەو مارک سايكىسى درەوشاۋە بە ۋوشەكانى "د. وايزمان ئەمە گەنجە!" كابينىتەكە تېكىستىكى ئامادەكراۋى وازمانى ۋەرگرت.

دوو رۇژ دواتر ۋەزىرى دەرەۋەي بەرىتانىا پەيمانى بەلفۇر/Balfour راگەياندەنە ناسراۋەكە بلاۋ كردهو. "حكومەت و خاۋەنشكۆ، بە خېرخوازييەوۋە دامەزراندنى نىشتمانى بۆ گەلى جولەكە لە فەلەستين و بەو پەرى توانايەوۋە ھەۋلى بەدېھىناني ئەم ئامانجە دەدات".

ئەو ساتانە لە فەلەستين. لۇپانس بە شەرەكانىيەوۋە بە دەۋرۋوبەريدا تىدەپەپين. لە بيابان فاگۇنىكى سەربازى توركى لەسەر سەكە ترازان و ئەۋەي تىيدا مابوو بە گوللەباران كرد درويئە كران. بەم شيوە ئامادەكارى داگيركارى سوپاي بەرىتانىيان دەكرد، كە لە ۱۱/ ديسەمبەر ئۆرشەليم/ قودس يان داگير كرد. رۇژىكى ھەتاۋى سارد بوو، كاتى دواي (۶۰۰) سال سوپايەكى ئەۋرۋوپايى شارى پيروۆزى گرتەو. تۆمارى فليم، نىشانى دەدات، چۆن فەرماندارى بەرىتانىيە لە بەردەم دەروازەي يافادا، دەچىتە ناو شاره كۆنەكەو. لە دواي ئەۋەوۋە لۇرانسى دەم بە خەندە دەبىنرئيت لەگەل پىكۆي فەرەنسى دا.

ئىستا ۋلاتى پيروۆز بەدەست بەرىتانىاي مەزنەۋەيە. دروست ئەو بارودۆخە ساز بوو، كە بەرىتانىيەكان لە يەك كاتدا، ھىوايان بۆ دەخواست و لىيشى دەترسان: بۆ ئەم ۋلاتە گفتيان بە سى لايەن دابوو، ئىستا پىويستە برپار بەن، كام لە گفتمەكان دەبەنە سەر و كامانە دەشكىن.

لە ئاھەنگى ئىۋارەدا، پىكۆ پروو لە فەرماندارى بەرىتانىيە دەكات و دەلى: "سبەي، جەنەرالە خۆشەۋىستەكەم، ھەنگاۋە پىويستەكان دەگرەمە بەر، بۆ دامەزراندنى حكومەتتىكى سقىل لە شاردان". بىندنگىيەكى سەپروسەمەرە دروست بوو، لۇرانس دەنوسى كە خۆيشى ئامادەي دانىشتەكە بوو. "زەلاتە، مرىشك، سەندەۋىچ، بە دەست لىنەدرواي دانرابوون لەگەل خواردنەكەدا، كاتى ئىمە لە جەنەرالمان پروانى".

ۋەلامەكە، تاكە دەسەلاتدار لەو ميانەدا ھى سوپاي ئىنگلىزى بوو، واتە خودى خۆي. ھەتا ئەو كاتەي جەنگ بەردەوام بىت، ھېچ برپارىك نادرى، بەم شيوەيە قسە كرا. لۇرانس ماۋەيەك ماو و ويستى كەلك لەمە ۋەرگريت. بە شەرەكەرەكانى، جەنگى بەرەو باكوور برد، ئەوان دەتەقېننەوۋە و پەلامار دەدەن، دەكوژن و بەردەوام ئازاد دەكەن و لە لايەن جەماۋەرى عەرەبىيەوۋە چەپلەيان بۆ لىدەرى.

كاتى ئەوان بە سواری حوشترەكانىانەوۋە چۈنە دىمەشقەوۋە، خەلك لەسەر شەقام دەستىيان كرد بە گۇرپانى و سەماکردن و ژنان لە بالكۆنەكانەوۋە گولبارانىان كردن. عوسمانىيەكان بەزىن، بەلام بەھاكەي چىيە؟ جورج دوو شەمەندەفەرەكەي تر رادەۋەستىنى؟ رېگە دەدات بە عەرەبەكان دەۋلەتى خۇيان ھەبىت؟

هه نووکه، سه رهک وه زیران بو دواچار له بهردهم بارودوخیدا، ئه وهی که سایکس به هیواپه تی، قهت نایه تی دی. پیکو جه ختی له سه ر داواکهی فهره نسا کرده وه. عه ره به کانی ده وری لوپانس، گیان بازیمان به ژیان خویان کرد. وایزمانیش سه ردانی روزه لاتی ناوینی کرد وه، بو ئه وهی له نزیکه وه داخواییه کانیا ن پی بسپیری.

ساتی لوپانس له رامه لالا، گوندیکی بچوکه له فه له ستین، به وایزمان گه پشت ههستی کرد، که ماندوو بوونه کهی به خورایی بووه. وایزمان وریا بووه، قهت راسته وخو باسی ده ولته تی جوله کهی نه ده کرد. ئه وه ولای ئه وهی ده دا خه لک دلنیا بکاته وه کوچی جوله که، نه ریئی نییه بو جه ماوه ری عه ره بی. به لام وایزمان هه ر ده پروانییه ره وان بیژییه کهی. دوا ی پیکه وه قسه کردنه که یان ده نووسی: "د. وایزمان به هیوای ته وای فه له ستینیکی جوله که یی بوو له په نجا سال دا و فه له ستینیکی جوله که یی تا ئه و کاته له پشت پوخاریکی به ریتانییه وه".

به م وشانه لوپانس وه سفی ئاینده به وردی ده کات، ته نیا له یه ک خالدا خو ی به هه له دا ده بات: په نجا سال ناخایه نی، به لگو سی سال ده خایه نی، دوا یی جوله که ده ولته تی خویان داده مه زریین و ناوی ده نی ن ئیسرائیل و وایزمان ده بییت به یه که م سه ره ک کو مار.

جوړج لیده گه ری، شه مه نده فه ره کان له نیوان، خویاندا پی شیریکی بکه ن سه ره نای دیسه مبه ری ۱۹۱۹ له له نده ن دوا ی یه کلاکه ره وه له نیوان خو یی و جوړج کلیمنسو George Clemenceau دیته پی شه وه و له مه له فی به ریتانیدا راگیراوه.

کلیمه نسو: "پیم بلی چیت ده ویت".

جوړج: "من موسلم ده وئ".

کلیمه نسو "هه قی خو ته، ئه ی چی تر".

جوړج به لی ئور شه لیم".

کلیمه نسو "هه قی خو ته".

حکومه تی به ریتانی گفته که ی خو ی له گه ل عه ره بدا ده شکینی. له کونفرانسی ئاشتیدا، سنوره کانی سایکس پیکو تا لاریوونه وه له کوردستان - واقیعیکی یاسایی نیوده ولته تی .

جوړج ده لی: "دوستایه تی فهره نسا بو ئیمه ده جار به هادارتره له سوریا" و واز له سوریا و لوبنانی ئیمرو دینن بو مانداتی فهره نسی . ده ستبه جی پیویسته راپه ری نه کان سه رکوت بکه ن، سی سه ده یه فهره نسییه کان له سوریا خوین ده ریژن.

له م ده م و ساته دا شتیکی سه یر روو ده دات: عه ره به کان به ته وای سه رقالی ئه وه ن ده سه لاتی بیگانه ی فهره نسی له م ناوچه یه ی سوریا ده ره ریین، به جوړیک به راستی نه یان ده ویست سنوره کان بخه نه ژیر پرسیاره وه. سنوره کانی سایکس پیکو خو ی چه سپاند، نه ک هه ر له م لایه وه. له و دیوی سنوره وه به ریتانییه کان دوو ده ولته تی ده ستردیان قووت کرده وه، عیراق و ئه رده ن. له عیراق سه رکرده ی عه ره ب فه یسه لیان کرده پاشا، فلاسته ر/ له زگه یه کی برینی سه ره خو شی بو شه ره کان. له عه ممان عه بدوللای

برایان خسته سهر تهختی دهسه لات. کوره کانی حوسهین ههردوو ئاره زوومه ند بوون دهسه لات هه کیهان و سنوره که ی بپارین.

له فهلهستین ئینگلیزه کان خویمان حوکمیان گرتیه دهست، بهلام پشتیوانی کوچکردنی جوله که یان کرد، ههر بهو شیوهیهی وهک گفتیان به وایزمان دابوو. نزیککی نیو ملیون جوله که له ماوهی ۳۰ سالی مانداتی ئینگلیزیدا کوچیان کرده ئه و لات، له نیویاندا زور له وانهی له راه دونانی نازییه کان رزگاریان بیوو. له کاتی که فلهستین ولاتیکی بی میللهت نه بوو، که ته نیا چاوه پری ئه خه لکه ی کرد بیته، له ماوهیه کی کورتدا کوشتن دهستی پیکرد. دانیشتوانه عه ره به که له دژی جوله که کوچکردوو هه که و. سالی ۱۹۴۸ به ریتانیا له فهلهستین کشایه وه، بی ئه وهی ئاوری له دواوه بدن. جوله که بو شایه هیژ و دهسه لاتیان پری کرد. له بهر ئه وهی له ژیر دهسه لاتیه به ریتانییه کاندا ژیرخانیه کی شیوه دهله تیبیان دامه زرانند بوو، که عه ره به کان ئه و کاره یان نه کرد بوو.

ئهمه ش له دایکبوونی ئیسرائیله.

ل. جوړج و ج کلیمه نکویز دوا موچر که ی ئیمپریالیزم بوون، بهلام یه کیکی وا به هیژ و به تین، که تا ئیمپرو درکیی بی ده کریته. له کوتایی کونفرانسی ئاشتیدا، میژوونوسی ئهمه ریکی David Fromkin، له شاکاره که یدا A Peace to End All Peace بهم جوړه ده نووسی: "روژه لاتیه ناوه راست خو ی له ریگایه کدا بینیه وه، که به ره و شه پریکی بی برانه وه و په ره سه ندنی تیروریزم به ریوه جوو.

سنوره کانی جارن به فراوانی ههروه ها هی ئیمپروشن. چی ده بوو، ئه گهر عه ره ب دهسه لاتداریتیه بدرایه تی؟ ناوچه که ده بووه په ناگه و گه نجینه ی ئاشتی؟ گهلانی ئه م دهسه لاتداریتیه له سه ر شیوهیه کی سه رسره ی نه ر پیکه وه هه لیان ده کرد؟

پهنگه حوسهینی عه ره به کان بیتوانییه ده وخی پیش شه ری عوسمانیه کان له لیچواندنیکی نزیکدا : ولاتیکی گه وهی بی سنوره، له ته که دهسه لاتیه کی ناوه ندی لاوازا - ئهمه ته نیا کاتی سولتان له کونستان تینوپهل نه مایه، به لکو شه ریف له مه که که بویه. به دلناییه وه له دهله تیکی وادا، جهنگ روو بدات - "ههروه ها زهحمه ته رامانی ئه وه بکهین، که ئهمه میژوویه کی خه مناکی به ره هم هی ناوه، وهک ئه وانه ی، به راستی پروویان داوه له سه د سالی رابووردوو دا" سکوت ئه ندهرسون Scott Anderson ی نووسه ری بیوگرافیای لورانس نووسیویه تی.

پهنگه دهسه لاتیه کی ناوه ندی لاواز و دوور، له واقییدا باشتر بویه له دهسه لاتیه کی به هیژ له نزیکه وه. له دهسه لاتداریتیه کی به رفراواندا، که تییدا هه ر میللهت و گروپیک خو ی خو ی به ریوه به پیت، هه ر ده برپینیکی ناره زایی مانای یه کسه ر راپه رین نادات، که وا ده موده ست سه رکوت بکری. ئه وه یارمه تی ده دات، دهله ته نوئ سنورداره کان وهک پارچه یه ک زهوی بهینینه به رچاومان. یهک پارچه ولات، به ده وریدا ئه لقاوه لقا په رزین.

له سه ر ئه م پارچه زهوییه، پیویسته روژیک له روژان خه لکیک پیکه وه بزین، که هه رگیز نایانه وی پیکه وه گوزه ران بکه ن، رکیان له یه کتره. له ولاتی تازه فوتکراوه ی عیراق دا بو نمونه، سوونی، شیعی و کورد. له سووریای دروستکراودا، سوونی، عه له وی، کورد و کریستیانی. ئا لیرودا ته نانته ئامازهدان به چه مکی هه ری می/تیریتوریالی "عیراق" هه زار ساله بوونی هه یه یارمه تی نادات و "سوریا" کونتره ئه م وشانه هه میشه ته نیا مانای نادیار ده به خشن، نهک دهله تی نه ته وه یی.

كيشانى سنووره نوپيه كه به دلى كهس نه بوو، ئاراسته ي پهرژينه كان - هيچ كه سيك جگه له وهى هيژى كولونىالى دهسه لاته كهى سه پاندووه، بيته خاوهنى ئه و پارچه زه وييه نوپيه. له سه ره تادا ناويان فه يسه ل و عه بدولا بوو، پاشان سه ددام و ئه سه دبهم شيويه به ريتانى و فه رهنسى دهسته يه كى نوئ كاراكار و بكه رى سياسىيان دروست كرد. به جاريك دهسه لاتدار پهيدا بوو، ئه و سنووره كه به هه وهس كيشرا بوون، به رق و زوره مليى به رگريكيان لى ده كرد.

هه روه ها له بهر ئه وهى خه لك كه له سه ر ئه م پارچه زه وييه ده ژيان، هيئده جياواز بوون، هيئده نه گونجاو و پيچه وانه بوون له بيرباوه رى ئاينى و بنه چه دا، ده توانئ ته نيا يه ك شيوه دروست بكات حوكميان بكرئ: به ده ستيكى پولايين. رژيميكي لاواز زوو به زوو كيشه ي ده بوو، له سوريا 20 هه راي ده ولت له 21 سالدا هه بووه و هه نديكيان سه ركه وتوو بوون و هه نديكيان نا، حافظ الاسد، باوكى حوكمدارى ئيمرو، به ولاته كه سه قامگيرييه كى ديكتاتورىيانه ي به خشى، مه رجي ئه وهى له م كومه لگايه وه ديموكراتى بن، هه ر له سه ره تاوه بيركردنه وه يه كى هه له بووه.

هه نوو كه پياو ده توانى بي سه لمينئ، ئه وه ئاسانه، تا وانه كه بده ي به سه ر ملي هيژه كولونىيه كان دا. به كورتى له سه د سال دا، گه لئ ده رفه ت هاته پيشه وه، سنووره كان راست بكرئته وه، په رژينه كان هه لكه نن. ئه مه له روى تيورييه وه راسته. له پراكتيدا راستكردنه وه يه كى له م جوړه هه موو توانا و ببهاوتايى خه سلته ي چا كه ي ده سه لاتداريكي گه ره ك بوو: واز له ده سه لات هيئان.

دياره له ديموكراتى زور كه م روو ده دات، له ئوتوكراتى ئه وه به نزىكى نه ناسراوه له بنه رته تا ئه وانه به رچاوتير نين، كه له م ده ولته تانه دا دينه سه ر ده سه لات، به لكو ئه وانه، كه ته ماح لييداون. هه روه ها ئه گه ر ديكتاتورىك بيه وئ واز به يئئ، ئه و ناتوانئ بو خوى دلنيا و زامن بيئ، جيگره وه كه ي چى له و ده كات. له كوئ رك به رقه رار بوو، ده ستتا و ده ستي ده سه لات ده گمه نه. له سه روو ئه مانه شه وه كيشه ي تايبه تى روژه لاتى ناوين ديته پيشه وه: كشانه وهى فه رهنسا و به ريتانيا، له سالانى چل دا، ماناي ئه وه نييه، كه وا عه ره ب به ئارامى كيشه ي سنووره كانيان ده توانن چاره سه ر بكه ن. ئه وئ خاكى بيايان نه وتى بي سنوورى تيدايه و ناوچه كه له روى جيوستراتيژييه وه گرنگ بوو، هيژه جيهانيه كان ده ستتيان تيوره داوه. ئه مه ريكا يان رووسيا، پيروه ندييه كيان له گه ل خاوه ن پارچه زه وييه كه دا گريداوه، ئه وان ويستوو يانه ئه و بميننه وه ئه و كه سه كيشه ي هه يه له گه ل دانىشتوانى ناوچه كه يدا، به خو شيه وه به رك پاره يان چه كيان بو ناردووه. زور له دانىشتوانه ياخييووه كه له روى ئيديولوزيا خزمه تيان به ئيسلامىسته كان كرد، ئه مه ش كه لكى بو سه قامگيرى نه خوارد.

پياو ميژووى روژه لاتى ناوينى سه دسالى رابووردووى به دواى چركه ساتيكا ده پشكنئ، له ويدا يه ك ده سه لاتدار ببينئته وه توانيبيئتى يه ك برپارى يه كلاكه ره وهى هه بيئ، بو راگرتنى ئاشى خوين له به چوون، به لام پياو بوئ ده رده كه وئ، ئه م كار هه رده م به جوړي ك له جوړه كان زه حمه ت بووه.

كه واته پياو ده توانئ ئيمرو چى بكات و چى له ده ست ديئ، بو ئه وهى بكرئ كوشتارى بي برانه وه كوئايى پئ به يئئ؟ پياو ناتوانئ هه روا به ئاسانى خاوه ن پارچه زه وييه كان تاوانبار بكات؟ له و باره وهى ئه مه ريكا و رووسيا هه رايانه له سوريا. ديپاته كه گف توگو كان ده چنه سه ر كرؤكى كيشه كه. ته نانه ت گه ر ئه سه ديش بروات، ئه وه به س نييه. هه روه ك به س نه بوو سه دان حسه ين روخيئندرا. هه تا ئه و كاته ي مروقه كان له روژه لاتى ناوين دا وه ك عيراقى و سورى يا خود ئه رده نى خو يان نه بين، به لكو وه ك شيعى و سونى و وه ك كورد يان عه ره ب، جوله كه يان كريست، ئه وا ده ولته تكان ته نيا ئه و كاته تواناي ژيانيان هه يه، ئه گه ر بيئ و سنووره كانيان، ره نگ به م درز و دابه شيوونه بده نه وه.

به نزيكى هه ر جهنگيكي رۆژهه لاتي ناوين دهرفه تي كوئفرانسيكي ئاشتي دڤيئته پيشه وه . لهوئ له سه ر هه موو بژارده و شياوه كان گف توگو ده كرى، ته نيا له سه ر يه ك بابه ت نه بيئ، كه به راستي ده توانيئ ئاشتي بهيئيئ: كيئشانه وه ي سه رله نوئي ئه و سنووره گون ليكراوانه، كه پيش سه د سال پراكيئشراون .

رهنگه له ئاكامدا لازقبييه و ئيدليب نه كه ونه هه مان ولا ته وه . رهنگه كورده كان خوئيان حوكمي خوئيان بكه ن . ئه م چاره سه رانه شياوي بيرليكرده وه و گونجاون له هه موو ناوچه كه دا، به ته نيا يه ك ئاوارته وه / شازه وه - فه له ستين . گه ر دوو ميلله ت داواي هه مان ولا ت بكه ن، سنوور ديئته سه ر سنووره كه يان . ئينجا ته نيا هيئ هه ژماری بو ده كرى .

سه رچاوه : دؤسييه ي هه فته نامه ي دي تيسايد / Die Zeit ، ژماره ۲۶ ي رۆزي ۲۰۱۷/۶/۲۲